

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	21
Rozdział I	
Zagadnienia wstępne	25
1. Dlaczego ubezpieczenia społeczne są takie skomplikowane?	25
1.1. Jak narodziły się ubezpieczenia społeczne?	25
1.2. Uwarunkowania demograficzne, ekonomiczne, prawne i społeczne polskiego systemu ubezpieczeń społecznych	25
2. Zabezpieczenie społeczne, ubezpieczenie społeczne, zaopatrzenie społeczne, pomoc społeczna – rozróżnienie podstawowych pojęć	26
2.1. Zabezpieczenie społeczne	26
2.2. Ubezpieczenie społeczne	27
Ubezpieczenie społeczne a ubezpieczenia społeczne	28
2.3. Zaopatrzenie społeczne	28
Typowe przypadki świadczeń o charakterze zaopatrzeniowym	28
2.4. Pomoc społeczna	28
2.5. Czy ubezpieczenie zdrowotne należy do ubezpieczeń społecznych?	29
3. Charakterystyczne cechy regulacji polskiego systemu ubezpieczeń społecznych jako elementu zabezpieczenia społecznego	30
3.1. Konstytucja RP jako wzorzec regulacji w sprawach dotyczących zabezpieczenia społecznego	30
3.2. Kto jest obowiązany do realizowania konstytucyjnych praw podmiotowych?	31
3.3. Charakterystyka uregulowań dotyczących ubezpieczeń społecznych jako elementu zabezpieczenia społecznego	31
3.4. Podstawowe akty prawne regulujące funkcjonowanie systemu ubezpieczeń społecznych i system świadczeń z ubezpieczenia społecznego	33
4. Konwencje i umowy międzynarodowe jako źródło międzynarodowego prawa socjalnego	33
4.1. Podstawowe źródła międzynarodowego prawa zabezpieczenia społecznego	33

4.2.	Karta praw podstawowych Unii Europejskiej	36
5.	Prawo unijne. Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego	37
5.1.	Zasada bezpośredniego stosowania norm unijnych	37
5.2.	Zasada swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Unii	37
5.3.	Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego jako instrument służący ochronie interesów pracownika przemieszczającego się wewnątrz Unii. Gdzie szukamy norm koordynujących?	38
5.4.	Zakres podmiotowy i przedmiotowy rozporządzenia nr 883/2004	39
5.5.	Podstawowe zasady koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego	40
5.5.1.	Zasada jedności stosowanego ustawodawstwa	40
5.5.2.	Zasada sumowania okresów ubezpieczenia (zatrudnienia i zamieszkania)	44
5.5.3.	Zasada równego traktowania	44
5.5.4.	Zasada zachowania praw nabytych (transferu)	44
5.5.5.	Zasada równego traktowania świadczeń, dochodów, okoliczności i zdarzeń	44
6.	Pytania	45

Rozdział II

	Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym	47
1.	Zakres przedmiotowy ustawy z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych	47
1.1.	Co tam znajdziemy?	47
1.2.	Zasada równego traktowania wszystkich ubezpieczonych bez względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, stan cywilny i rodzinny (art. 2a u.s.u.s.)	48
1.3.	Rodzaje ubezpieczeń społecznych wyodrębnione w polskim prawie ubezpieczeń (art. 1 u.s.u.s.)	49
1.4.	Podmioty realizujące zadania z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 3 ust. 1 u.s.u.s.)	49
1.4.1.	Zakład Ubezpieczeń Społecznych – status	49
1.4.2.	Fundusze emerytalne i towarzystwa emerytalne	50
1.4.3.	Rodzaje funduszy emerytalnych	51
1.4.4.	Płatnicy składek	51
1.5.	Co oznacza pojęcie ubezpieczonego?	52
1.5.1.	Definicja zawarta w ustawie systemowej	52
1.5.2.	Status osób, które w dniu wejścia w życie ustawy systemowej i po tej dacie nie podlegały ubezpieczeniu	53
2.	Obowiązkowe ubezpieczenia emerytalne i rentowe	53
2.1.	Podstawowe zasady podlegania obowiązkowym (przymusowym) ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym	53

2.2.	Zamknięty katalog podmiotów podlegających obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym oraz okresy podlegania temu obowiązkowi (art. 6 i 13 u.s.u.s.)	54
2.3.	Kim jest osoba współpracująca?	86
2.4.	Istotne znaczenie kwalifikacji stosunku prawnego łączącego strony umowy	88
3.	Zbieg tytułów do ubezpieczeń emerytalnego i rentowych	89
3.1.	Umowa o pracę jako tytuł do obowiązkowych ubezpieczeń emerytalnego i rentowych i rozszerzona definicja pracownika (art. 9 ust. 1, art. 8 ust. 2a u.s.u.s.)	89
3.2.	Bezwzględne tytuły do ubezpieczenia łączące się z obowiązkiem ubezpieczenia każdego z nich i brakiem możliwości zwolnienia z takiego obowiązku (art. 9 ust. 1 u.s.u.s.)	91
3.2.1.	Obowiązkowe podleganie ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym w przypadku osób wykonujących pracę, realizujących umowę agencyjną, zlecenia, inną umowę o świadczenie usług, do której stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, umowy o dzieło na rzecz pracodawcy, z którym łączy ich stosunek pracy i na rzecz innych szczególnych podmiotów (art. 9 ust. 1 u.s.u.s.)	92
3.2.2.	Uzależnienie obowiązku ubezpieczeń emerytalnego i rentowych z innych tytułów – nie bezwzględnych, ale tzw. ogólnych – od podstawy wymiaru składek z tytułu bezwzględnego (stosunku pracy, członkostwa w spółdzielni itd.)	93
3.3.	Status osoby spełniającej warunki do objęcia obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi z kilku tytułów, z których żaden nie jest bezwzględnym tytułem ubezpieczenia (art. 9 ust. 2 i 2c u.s.u.s.)	95
3.3.1.	Szczególne role tytułu, który powstał najwcześniej	95
3.3.2.	Szczególne skutki wysokości podstawy wymiaru składek (art. 9 ust. 2a u.s.u.s.)	96
3.3.3.	Osoba wykonująca pracę nakładczą (art. 9 ust. 2b)	97
3.3.4.	Najniższe a minimalne wynagrodzenie	98
3.3.5.	Prowadzący kilka rodzajów działalności pozarolniczej (art. 9 ust. 3 u.s.u.s.)	98
3.3.6.	Emeryci i renciści	98
3.3.7.	Pobierający zasiłek macierzyński i zasiłek w wysokości zasiłku macierzyńskiego (art. 9 ust. 1c, 1d, 1e i 6b u.s.u.s.)	100
4.	Dobrowolne ubezpieczenia emerytalne i rentowe	100
4.1.	Objęcie dobrowolnymi ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi na podstawie art. 7 u.s.u.s.	100
4.2.	Dobrowolne ubezpieczenie wynikające ze zbiegu tytułów (art. 9 u.s.u.s.)	101

4.3.	Praktyczne skutki przystąpienia do dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnego i rentowych (art. 10 u.s.u.s.)	102
4.4.	Dobrowolne ubezpieczenie w okresie zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej przez osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą (art. 36a u.s.u.s.)	102
5.	Ubezpieczenie chorobowe	102
5.1.	Cel ubezpieczenia, narzędzia ochrony	102
5.1.1.	Świadczenia przewidziane w ustawie o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa – kompleksowy system pomocy pieniężnej	103
5.1.2.	Kto ustala prawo do zasiłków określonych w ustawie, wysokość zasiłków i dokonuje ich wypłaty?	104
5.1.3.	Kiedy przedawnia się roszczenie o wypłatę zasiłków?	104
5.1.4.	Czy można kontrolować korzystających z zasiłków?	105
5.2.	Podmioty podlegające obowiązkowemu ubezpieczeniu chorobowemu (art. 11 ust. 1 u.s.u.s.)	105
5.3.	Podmioty uprawnione do objęcia dobrowolnym ubezpieczeniem chorobowym na swój wniosek (art. 11 ust. 2 u.s.u.s.)	106
5.4.	Zasiłek chorobowy	107
5.4.1.	Komu i kiedy przysługuje (art. 4, art. 6 ust. 1, art. 7 u.ś.p.u.s.)	107
5.4.2.	Jak długo zasiłek chorobowy przysługuje (art. 8 i 9, art. 12 ust. 3 u.ś.p.u.s.)	108
5.4.3.	Okresy, za które zasiłek chorobowy nie przysługuje, ponieważ ochrona ubezpieczeniowa jest wyłączona, a prawo nie powstaje (okresy wyłączenia – art. 12 ust. 2 u.ś.p.u.s.)	109
5.4.4.	Okresy po ustaniu tytułu ubezpieczenia, za które zasiłek chorobowy nie przysługuje (dotyczy to niezdolności powstałej w czasie trwania i po ustaniu tytułu ubezpieczenia – art. 13 ust. 1 i 2 u.ś.p.u.s.)	110
5.4.5.	Okresy pozbawienia prawa do zasiłku chorobowego (art. 14, 15, 16 i art. 17 ust. 2 u.ś.p.u.s.)	111
5.4.6.	Okresy utraty prawa do zasiłku chorobowego (art. 17 ust. 1 i 2 u.ś.p.u.s.)	111
5.4.7.	Obowiązek dostarczenia zaświadczenia lekarskiego	113
5.4.8.	Wysokość zasiłku (art. 11 ust. 1 i 2 u.ś.p.u.s.)	114
5.4.9.	Co to jest podstawa wymiaru zasiłku i jak ją obliczyć?	114
5.5.	Świadczenie rehabilitacyjne	117
5.6.	Zasiłek wyrównawczy	118
5.7.	Zasiłek macierzyński (art. 29–31 u.ś.p.u.s.)	119
5.7.1.	Komu i jak długo przysługuje zasiłek macierzyński?	119
5.7.2.	Wysokość zasiłku macierzyńskiego	121
5.8.	Zasiłek opiekuńczy	123

5.8.1.	Komu przysługuje zasiłek opiekuńczy? (art. 32 ust. 1 i 2, art. 32a u.ś.p.u.s.)	123
5.8.2.	Przez jaki okres i w jakich warunkach przysługuje zasiłek opiekuńczy?	124
5.8.3.	Wysokość zasiłku	125
6.	Ubezpieczenie wypadkowe	125
6.1.	Cel ubezpieczenia	125
6.2.	Podmioty podlegające obowiązkowemu ubezpieczeniu wypadkowemu	126
	Podmioty podlegające obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym wyłączone przez ustawodawcę z ubezpieczenia wypadkowego (art. 12 ust. 2 u.s.u.s.)	126
6.3.	Jakie zdarzenie wyczerpuje znamiona wypadku przy pracy?	127
6.3.1.	Zdarzenia zrównane z wypadkiem przy pracy w zakresie uprawnienia do świadczeń określonych w ustawie (art. 3 ust. 2 u.u.s.w.p.)	129
6.3.2.	Kto i w jakim trybie stwierdza wypadek przy pracy?	130
6.4.	Co nazywamy chorobą zawodową?	130
	Kto i w jakim trybie stwierdza istnienie choroby zawodowej?	131
6.5.	Świadczenia przewidziane w ustawie przysługujące z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej	132
6.5.1.	Zasiłek chorobowy	132
6.5.2.	Świadczenie rehabilitacyjne	133
6.5.3.	Zasiłek wyrównawczy	133
6.5.4.	Jednorazowe odszkodowanie	133
6.5.5.	Jednorazowe odszkodowanie dla członków rodziny zmarłego wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej	134
6.5.6.	Renta z tytułu niezdolności do pracy	135
6.5.7.	Renta szkoleniowa	136
6.5.8.	Renta rodzinna	136
6.5.9.	Dodatek do renty rodzinnej	136
6.5.10.	Dodatek pielęgnacyjny	137
6.5.11.	Pokrycie kosztów leczenia z zakresu stomatologii i szczepień ochronnych oraz zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne (art. 6 ust. 1 pkt 11 u.u.s.w.p.)	137
6.5.12.	Czy zadłużenie z tytułu składek na ubezpieczenie wypadkowe wpływa na możliwość uzyskania świadczeń?	137
6.5.13.	Uszczerbek na zdrowiu w rozumieniu ustawy (art. 11 ust. 2 i 3 u.u.s.w.p.)	138
6.6.	Okoliczności wyłączające prawo do świadczeń na rzecz ubezpieczonego (art. 21 ust. 1 i 2 u.u.s.w.p.)	138
	Czy ubezpieczony może zataić okoliczności wyłączające prawo do świadczeń? (art. 21 ust. 3–5 u.u.s.w.p.)	140

6.7.	Kiedy ZUS wydaje decyzję o odmowie świadczenia z tytułu wypadku przy pracy? (art. 22 ust. 1 u.u.s.w.p.)	140
6.8.	Zbieg prawa do świadczeń (art. 24–26 u.u.s.w.p.)	141
6.9.	Wypadki powstałe w innych okolicznościach niż wymienione w ustawie wypadkowej	142
7.	Kiedy ustają ubezpieczenia?	143
7.1.	Ustanie dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnego, rentowych i chorobowego na wniosek	143
7.2.	Ustanie dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnego, rentowych i chorobowego z mocy prawa (art. 14 ust. 2 u.s.u.s.)	143
	Czy Zakład może wyrazić zgodę na opłacenie składki po terminie? (uchylony art. 14 ust. 2 pkt 2 u.s.u.s.)	144
8.	Pytania	144

Rozdział III

Zasady ustalania i egzekwowania składek na ubezpieczenia społeczne

1.	Wysokość składki	149
1.1.	Stopy procentowe składek (art. 22 ust. 1 u.s.u.s.)	150
1.2.	Podział składki na ubezpieczenie emerytalne – subkonto	150
2.	System finansowania składek, czyli kogo właściwie obciąża składka?	152
2.1.	Składki finansowane w równych częściach z własnych środków przez płatników składek i ubezpieczonych (art. 16 ust. 1, 1a u.s.u.s.)	152
2.2.	Współudział w finansowaniu składki (art. 16 ust. 1b u.s.u.s.)	153
2.3.	Składki finansowane w całości z własnych środków przez ubezpieczonych (art. 16 ust. 2, 4 i 11)	153
2.4.	Składki finansowane w całości z własnych środków przez płatników składek (art. 16 ust. 1d, 3, 5a, 9a u.s.u.s.)	154
2.5.	Składki finansowane przez płatników składek, ale nie z własnych środków (przykłady)	154
2.6.	Składki finansowane w całości przez budżet państwa	155
2.7.	Szczególny rodzaj finansowania składek na ubezpieczenia emerytalne, rentowe, wypadkowe duchownych podlegających obowiązkowo tym ubezpieczeniom (art. 16 ust. 10 u.s.u.s.)	155
2.8.	Odrębne zasady finansowania składek zatrudnionych osób niepełnosprawnych oraz niepełnosprawnych podejmujących działalność gospodarczą	156
3.	Podstawa wymiaru składek	156
3.1.	Przychód jako zasadnicza kategoria służąca wyznaczeniu podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (art. 18 ust. 1 u.s.u.s.)	156
3.2.	Katalog przychodów wyłączonych z podstawy wymiaru składek należnych za okres od 1.01.1999 r.	160

3.3.	Wyznaczanie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe dla podmiotów szczególnych (art. 18 ust. 4–6, 14–15, art. 18b u.s.u.s.)	162
3.4.	Podstawa wymiaru składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe osób prowadzących działalność pozarolniczą	164
3.5.	Podstawa wymiaru składki osób wykonujących pracę na podstawie umowy agencyjnej, zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, i osób z nimi współpracujących oraz podlegających dobrowolnie ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym na podstawie art. 7 u.s.u.s.	164
3.6.	Preferencyjne zasady ustalania podstawy wymiaru składek (art. 18a–18c u.s.u.s.)	165
3.7.	Górna granica podstawy wymiaru składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w danym roku kalendarzowym	166
3.8.	Podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie chorobowe i wypadkowe	167
3.9.	Weryfikacja podstawy wymiaru składek	168
3.10.	Zmniejszanie podstawy wymiaru składek (art. 18 ust. 9 i 10 u.s.u.s.)	169
4.	Odsetki za zwłokę od nieopłaconych w terminie składek (art. 23 u.s.u.s.)	169
5.	Opłata dodatkowa (art. 24 ust. 1a–1d u.s.u.s.)	170
6.	Przedawnienie należności z tytułu składek	171
6.1.	Terminy przedawnienia	171
	Należności nieulegające przedawnieniu (art. 24 ust. 5 u.s.u.s.)	172
6.2.	Hipoteka przymusowa (art. 26 u.s.u.s.)	172
6.3.	Zastaw (art. 27 u.s.u.s.)	173
6.4.	Przerwanie biegu przedawnienia	174
6.5.	Zawieszenie biegu przedawnienia	174
6.6.	Odroczenie terminu płatności składek i układ ratalny (art. 29 ust. 1–4 u.s.u.s.)	175
7.	Co się dzieje z nienależnie opłaconymi składkami? (nadpłata)	176
7.1.	Skąd płatnik poweźmie wiadomość o kwocie nienależnie opłaconych składek podlegających zwrotowi?	176
7.2.	Jakie działania powinien podjąć płatnik, aby uzyskać zwrot?	177
7.3.	Czy te należności się przedawniają?	177
8.	Składka na fundusze pozaubezpieczeniowe (art. 32 u.s.u.s.)	178
9.	Umarzanie należności z tytułu składek	178
9.1.	Fakultatywny charakter umorzenia	178
9.2.	Całkowita nieściągalność jako przesłanka umorzenia	179
10.	Odpowiedzialność innych osób za należności z tytułu składek oraz odpowiedzialność osób trzecich za zaległości składkowe	180
10.1.	Odpowiedzialność innych osób za zobowiązania składkowe	180

10.1.1. Odpowiedzialność małżonka	180
10.1.2. Następstwo prawne powstałe w wyniku łączenia, przekształcenia i przejęcia podmiotów (art. 93, 93a–93c, 93e, 94 o.p.)	181
10.1.3. Odpowiedzialność spadkobierców za zobowiązania składkowe (art. 97 § 1 i 1a, art. 97a § 1–3, art. 98 § 1, art. 98 § 2 pkt 1, 2, 5, 7, art. 100, 101, art. 105 § 1 i 2 o.p.)	182
10.1.4. Odpowiedzialność zapisobiercy (art. 106 o.p.)	183
10.2. Odpowiedzialność osób trzecich za zaległości składkowe	183
10.2.1. Odpowiedzialność rozwiedzionego małżonka płatnika (art. 110 § 1, art. 110 § 2 pkt 2 i § 3 o.p.)	185
10.2.2. Odpowiedzialność członków rodziny płatnika (art. 111 § 1–4 i 5 pkt 1 o.p.)	186
10.2.3. Odpowiedzialność nabywcy przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części (art. 112 § 1–5 o.p.)	186
10.2.4. Odpowiedzialność firmanta (art. 113 o.p.)	187
10.2.5. Odpowiedzialność właściciela, samoistnego posiadacza lub użytkownika wieczystego rzeczy lub prawa, wynajmującego, wdzierżawiającego, strony umowy leasingu i innych o podobnym charakterze (art. 114 o.p.)	188
10.2.6. Odpowiedzialność wspólników spółek prawa cywilnego, jawnych, partnerskich, komplementariuszy spółki komandytowej albo komandytowo-akcyjnej (art. 115 o.p.)	189
10.2.7. Odpowiedzialność członków zarządu spółek kapitałowych (art. 116 o.p.)	190
10.2.8. Odpowiedzialność osoby prawnej przejmującej lub powstałej w wyniku podziału (art. 117 o.p.)	195
10.2.9. Odpowiedzialność zarządcy sukcesyjnego (art. 117d o.p.)	195
10.2.10. Przedawnienie prawa do wydania decyzji o odpowiedzialności osoby trzeciej i zobowiązania wynikającego z decyzji o odpowiedzialności osoby trzeciej (art. 118 § 1 o.p.)	196
11. Pytania	197

Rozdział IV

Obowiązki ubezpieczonych i płatników składek	199
1. Podstawowe obowiązki związane ze zgłaszaniem do ubezpieczeń, rozliczaniem składek i zasiłków	199
2. Obowiązki ubezpieczonych związane z ustaleniem prawa do świadczeń i ich wysokości (art. 80 pkt 1–5 u.s.u.s.)	202
Czy kiedy ZUS uzna, że utrudniamy wyjaśnianie wszystkich okoliczności sprawy w postępowaniu dotyczącym ustalania prawa do świadczeń i ich wysokości, grożą za to jakieś sankcje?	203
3. Obowiązki płatników składek związane z realizacją uprawnień inspektorów kontroli ZUS (art. 88 u.s.u.s.)	203

4. Czy ZUS może zastępować płatnika w jego obowiązkach i czy istnieje norma kompetencyjna pozwalająca Zakładowi na podejmowanie działań z urzędu? 204
5. Pytania 204

Rozdział V

Postępowanie przed organem rentowym – decyzje Zakładu

- Ubezpieczeń Społecznych** 207
1. Wszczęcie postępowania 207
 2. Przebieg i charakterystyka postępowania przed organem rentowym 208
 3. Forma decyzji 210
 4. Katalog indywidualnych spraw, w których ZUS wydaje decyzje (art. 83 ust. 1 u.s.u.s.) 210
 5. Prawo do zaskarżenia decyzji jako realizacja zasady dwuinstancyjności wyrażonej w art. 78 Konstytucji RP 212
 6. Interpretacje indywidualne (art. 83d u.s.u.s.) 213
 7. Czy zaskarżona decyzja zawsze będzie rozpoznawana przez sąd? 216
 8. Szczególna instytucja ponownego rozpoznania sprawy na wniosek lub z urzędu (art. 83a ust. 1 i 2 u.s.u.s.) 217
 9. Swoiste instytucje przewidziane w przypadku przedłożenia nowych dowodów lub ujawnienia nowych okoliczności mających wpływ na prawo albo zobowiązanie w sprawach już rozstrzygniętych orzeczeniem właściwego sądu (art. 83a ust. 3 u.s.u.s.) 220
 10. Wypłata świadczeń 220
 - Czy ZUS ponosi konsekwencje nieterminowego ustalenia prawa do świadczenia albo jego nieterminowej wypłaty? (art. 85 ust. 1 u.s.u.s.) 222
 11. Ustawa systemowa jako samodzielna podstawa żądania zwrotu nienależnie pobranych świadczeń z odsetkami ustawowymi za opóźnienie w wysokości i na zasadach określonych w prawie cywilnym 223
 12. Pojęcie nienależnie pobranego świadczenia (art. 84 ust. 2 u.s.u.s.) 224
 - Jak należy rozumieć obowiązek pouczenia? 226
 13. Dochodzenie należności 227
 - Czy Zakład może odstąpić od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń? 228
 14. Pytania 229

Rozdział VI

Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, emerytury

- kapitałowe i pomostowe** 231
1. Podstawowe zasady zreformowanego systemu emerytalnego 231
 - 1.1. Charakterystyka systemu filarowego 232
 - 1.2. Zakład Ubezpieczeń Społecznych jako I filar 233

1.3.	Otwarte fundusze emerytalne – II filar	233
	Podstawowe zasady funkcjonowania otwartych funduszy emerytalnych	234
1.4.	Dobrowolne formy przezorności – III filar	236
1.5.	Źródła regulacji	237
2.	Zakres przedmiotowy ustawy emerytalnej	238
2.1.	Obszary regulacji	238
2.2.	Świadczenia przysługujące z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych uregulowane ustawą emerytalną	238
3.	Okresy składkowe i nieskładkowe jako podstawowe pojęcia stosowane przy ustalaniu warunków nabycia prawa do świadczeń z ubezpieczeń emerytalnego i rentowych	239
3.1.	Okresy składkowe (art. 6 ust. 1 pkt 1–10, ust. 2 pkt 1–17 u.e.r.)	239
	Okresy składkowe bez składki	242
3.2.	Okresy nieskładkowe (art. 7 u.e.r.)	243
3.3.	Okresy uzupełniające (art. 10, 10a u.e.r.)	248
3.4.	Okresy ubezpieczenia za granicą	250
4.	Emerytury z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych	251
4.1.	Emerytury dla ubezpieczonych urodzonych przed 1.01.1949 r.	251
4.1.1.	Emerytury w wieku podstawowym (art. 27 u.e.r.)	252
4.1.2.	Emerytury z urzędu zamiast pobieranej renty z tytułu niezdolności do pracy (art. 27a u.e.r.)	253
4.1.3.	Emerytury przy obniżonym stażu (art. 28 u.e.r.)	253
4.1.4.	Emerytury wcześniejsze (art. 29–31 u.e.r.)	254
4.1.5.	Emerytury w wieku obniżonym (art. 32, 33 u.e.r.)	255
4.1.6.	Emerytury kolejowe (art. 40–45 i 50 u.e.r.)	258
4.1.7.	Emerytury górnicze	259
4.1.8.	Emerytury wcześniejsze przyznawane na podstawie odrębnych przepisów (art. 30 u.e.r.)	260
4.2.	Emerytury dla ubezpieczonych urodzonych po 31.12.1948 r. a przed 1.01.1969 r. (art. 46 u.e.r.)	261
4.3.	Emerytury przyznawane bez względu na wiek	262
4.3.1.	Emerytura przyznawana na podstawie art. 58 ust. 3 u.ś.r.	262
4.3.2.	Emerytury dla osób opiekujących się dziećmi tzw. specjalnej troski	263
4.3.3.	Emerytury górnicze przyznawane bez względu na wiek (art. 50e u.e.r.)	263
4.3.4.	Emerytury nauczycielskie przyznawane bez względu na wiek (art. 88 KN)	264
4.4.	Emerytury dla ubezpieczonych urodzonych po 31.12.1948 r. (art. 24 i 24a u.e.r.)	265
	Emerytury z urzędu zamiast renty pobieranej z tytułu niezdolności do pracy (art. 24a u.e.r.)	267

4.5.	Emerytury częściowe	267
4.6.	Rodzicielskie świadczenie uzupełniające (tzw. emerytura matczyna)	268
5.	Emerytury pomostowe	269
5.1.	Charakter świadczenia	269
5.2.	Nowe definicje pracy w warunkach szczególnych i o szczególnym charakterze oraz pracownika wykonującego takie prace	270
5.3.	Warunki przyznania emerytury pomostowej (art. 4 pkt 1–6 u.e.p.)	271
5.4.	Rekompensaty	273
6.	Renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych	274
6.1.	Niezdolność do pracy, niezdolność do samodzielnej egzystencji	274
6.2.	Tryb orzekania o niezdolności do pracy	277
6.3.	Warunki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy	279
6.3.1.	Wypadek w drodze do pracy lub z pracy (art. 57b u.e.r.)	281
6.3.2.	Warunek posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego	282
6.3.3.	Warunek powstania niezdolności w okresie objętym ochroną ubezpieczeniową	284
6.3.4.	Przywrócenie prawa do renty (art. 61, 72 u.e.r.)	284
6.4.	Renta szkoleniowa (art. 60 u.e.r.)	285
6.5.	Renta rodzinna	286
6.5.1.	Renta rodzinna dla dzieci zmarłego	287
6.5.2.	Renta rodzinna dla przyjętych na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletności wnuków, rodzeństwa i innych dzieci (art. 67 ust. 1 pkt 2 u.e.r.)	288
6.5.3.	Renta rodzinna dla wdowy (wdowca)	290
6.5.4.	Renta rodzinna dla rodziców	292
6.5.5.	Wysokość renty rodzinnej (art. 73, 76 u.e.r.)	292
7.	Dodatek pielęgnacyjny, zasiłek pogrzebowy	293
7.1.	Dodatek pielęgnacyjny – komu przysługuje i ile wynosi?	293
7.2.	Zasiłek pogrzebowy	293
7.2.1.	W jakiej sytuacji przysługuje zasiłek pogrzebowy? (art. 77 ust. 1–3 u.e.r.)	293
7.2.2.	Komu przysługuje zasiłek pogrzebowy i w jakiej wysokości?	294
8.	Ustalanie wysokości świadczeń	295
8.1.	Pojęcia niezbędne dla zrozumienia procesu ustalania świadczeń	295
8.1.1.	Kwota bazowa	295
8.1.2.	Podstawa wymiaru emerytury i renty	295
8.1.3.	Podstawa wymiaru emerytury dla osoby, która wcześniej miała ustalone prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy	298
8.1.4.	Podstawa wymiaru emerytury dla osoby, która wcześniej miała ustalone prawo do emerytury	298
8.1.5.	Kapitał początkowy	299

8.1.6.	Podstawa obliczenia emerytury. Wypłata gwarantowana	301
8.1.7.	Pomniejszanie podstawy wymiaru emerytury o sumy wcześniej pobranych emerytur	303
8.2.	Ustalanie wysokości rent	305
8.2.1.	Renta dla osoby całkowicie niezdolnej do pracy (art. 62 ust. 1, 1a, 3, art. 63 ust. 1 u.e.r.)	305
8.2.2.	Renta dla osoby częściowo niezdolnej do pracy (art. 62 ust. 2 u.e.r.)	306
8.3.	Ustalanie wysokości emerytur	306
8.3.1.	Wysokość emerytury dla ubezpieczonych urodzonych przed 1.01.1949 r. i ubezpieczonych urodzonych w latach 1949–1968, którzy spełnili warunki do przyznania emerytury na starych zasadach	306
8.3.2.	Wysokość emerytury dla ubezpieczonych urodzonych po 31.12.1948 r.	309
8.3.3.	Wysokość emerytury mieszanej dla ubezpieczonych urodzonych po 31.12.1948 r. (art. 183 u.e.r.)	310
9.	Emerytury kapitałowe	311
9.1.	Zakres przedmiotowy ustawy o emeryturach kapitałowych (art. 1 u.e.k.)	311
9.2.	Rodzaje emerytur kapitałowych, charakterystyka świadczenia	312
9.2.1.	Okresowa emerytura kapitałowa	312
9.2.2.	Dożywotnia emerytura kapitałowa	313
10.	Zmiana wysokości świadczeń z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i ponowne ustalenie prawa do świadczeń	314
10.1.	Waloryzacja (art. 88–94 u.e.r.)	314
10.2.	Dodatkowe roczne świadczenie pieniężne dla emerytów i rencistów	315
10.3.	Zmiana wysokości świadczeń uzależnionych od niezdolności do pracy	316
10.4.	Zmiana wysokości nowej emerytury z art. 24 i 24a (art. 108 u.e.r.)	316
10.5.	Zmiana wysokości renty i emerytury obliczonej na starych zasadach	317
10.5.1.	Ponowne ustalenie emerytury lub renty od podstawy wymiaru świadczenia ustalonej według reguł art. 15 u.e.r. z zastosowaniem nowej kwoty bazowej do części socjalnej i stażowej	317
10.5.2.	Ponowne obliczenie emerytury u osób, wobec których zastosowanie miało ograniczenie wysokości podstawy emerytury do 250% przeciętnego wynagrodzenia	318
10.5.3.	Przeliczenie podstawy wymiaru świadczenia (art. 111 u.e.r.)	318
10.5.4.	Doliczenie nieuwzględnionych okresów składkowych (art. 112, 113 u.e.r.)	319
10.5.5.	Przeliczenie z wyeliminowaniem „lat pustych”	320

10.5.6. Ponowne ustalenie wysokości emerytury zawieszanej od 1.10.2011 r. z powodu kontynuowania zatrudnienia u pracodawcy, na rzecz którego emeryt wykonywał je bezpośrednio przed dniem nabycia prawa do emerytury (art. 194c–194h u.e.r.)	320
10.6. Ponowne ustalenie prawa do świadczeń lub ich wysokości poprzez wzruszenie prawomocnej decyzji rentowej	321
11. Podstawowe zasady ustalania świadczeń objętych ustawą emerytalną i ich wypłaty	326
11.1. Powstanie i ustanie prawa do świadczenia	326
11.2. Zawieszenie prawa do świadczenia	327
11.3. Zmniejszenie prawa do świadczenia	330
11.4. Wstrzymanie i wznowienie wypłaty świadczeń (art. 134 ust. 1, art. 135 u.e.r.)	331
11.5. Wypłata świadczeń niezrealizowanych (art. 136 u.e.r.)	332
11.6. Zwrot nienależnie pobranych świadczeń (art. 138–138a u.e.r.)	333
11.6.1. Pojęcie nienależnie pobranego świadczenia (art. 138 ust. 2 i 3 u.e.r.)	334
11.6.2. Szczególne obowiązki banków	335
11.7. Potrącenia ze świadczeń (art. 139–141 u.e.r.)	337
12. Świadczenia przyznawane w szczególnym trybie finansowane z budżetu państwa	339
13. Pytania	340

Rozdział VII

III filar – indywidualne formy przeczności	343
1. Pracownicze programy emerytalne	343
1.1. Formy prowadzenia pracowniczych programów emerytalnych (art. 6 ust. 1 u.p.p.e.)	344
1.2. Jak funkcjonuje pracowniczy program emerytalny?	344
2. Indywidualne konta emerytalne	347
3. Indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego	349
4. Pracownicze plany kapitałowe	351
5. Pytania	354

Rozdział VIII

Inne świadczenia zlecone Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych do wypłaty	357
1. Podstawowe akty prawne	357
1.1. Świadczenie przedemerytalne	357
1.2. Renta socjalna	363
1.3. Nauczycielskie świadczenie kompensacyjne	366
1.4. Świadczenie uzupełniające dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji	369

1.5.	Świadczenie wyrównawcze dla osób uprawnionych do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dziećmi	370
1.6.	Świadczenie wyrównawcze dla działaczy opozycji antykomunistycznej oraz osób represjonowanych z powodów politycznych	370
2.	Pytania	371

Rozdział IX

Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych		373
1.	Pojęcie sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych	373
1.1.	Definicja ustawowa sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 476 § 2 i 3 k.p.c.)	374
1.2.	Skarga na bezczynność (art. 477 ⁹ § 4 k.p.c.)	374
1.3.	Odwołanie w sprawie decyzji wydanej na skutek rozpoznania wniosku o interpretację	375
1.4.	System orzekania o niepełnosprawności	376
2.	Gdzie, jak i kiedy wnieść odwołanie	376
2.1.	Właściwość rzeczowa sądów (art. 477 ⁸ § 1 k.p.c.)	376
	Sprawy zastrzeżone do właściwości sądów rejonowych (art. 477 ⁸ § 1 k.p.c.)	377
2.2.	Właściwość miejscowa sądów (art. 461 § 2–3 k.p.c.)	377
2.3.	Termin do wniesienia odwołania, wymogi formalne, treść odwołania	378
3.	Strony postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 476 § 5 pkt 2, art. 477 ¹¹ § 1 k.p.c.)	381
3.1.	Ubezpieczony (art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c.)	381
	Odwołujący się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu ds. orzekania o niepełnosprawności	382
3.2.	Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja	382
3.3.	Organ rentowy (art. 476 § 4 k.p.c.)	383
3.4.	Zainteresowany	383
3.5.	Reprezentacja stron w postępowaniu z zakresu ubezpieczeń społecznych	385
4.	Przebieg postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych i jego odrębności	386
4.1.	Wezwanie do usunięcia braków pisma wszczynającego postępowanie i zwrot akt organowi rentowemu (art. 467 k.p.c.)	386
4.2.	Zmiana przez organ rentowy zaskarżonej decyzji przed rozstrzygnięciem sądu (art. 477 ¹³ k.p.c.)	388
4.3.	Inne odrębności mające na celu przyspieszenie postępowania	388
4.4.	Odrębności mające na celu ochronę interesów ubezpieczonych	389
5.	Rozstrzygnięcie sądu	390
5.1.	Przedmiot rozstrzygnięcia	390

5.2. Sposoby rozstrzygnięcia	392
5.3. Zaskarżanie orzeczeń sądu I instancji, nadzwyczajne środki zaskarżenia	395
6. Pytania	395

Rozdział X

Podstawowe informacje o ubezpieczeniu społecznym rolników	397
1. Podstawowe źródło regulacji i jego główne założenia	397
2. Zakres podmiotowy ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników	400
2.1. Rolnik – definicja ustawowa	400
2.2. Domownik (art. 6 pkt 2 u.u.s.r.)	401
2.3. Pomocnik rolnika	402
2.4. Pojęcie działalności rolniczej i gospodarstwa rolnego	403
2.4.1. Działalność rolnicza	403
2.4.2. Gospodarstwo rolne	404
3. Charakter ubezpieczeń	404
3.1. Powstanie i ustanie ubezpieczenia obowiązkowego	404
3.2. Powstanie i ustanie ubezpieczenia dobrowolnego	405
4. Ubezpieczenia wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie	406
4.1. Podmioty podlegające ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu z mocy ustawy (art. 7 ust. 1 u.u.s.r.)	406
4.2. Podmioty podlegające ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu na wniosek	407
4.3. Świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego (art. 9 u.u.s.r.)	407
5. Ubezpieczenie emerytalno-rentowe	408
5.1. Podmioty podlegające ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu z ustawy	408
5.2. Podmioty podlegające dobrowolnemu ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu na wniosek (art. 16 ust. 2 i 3 u.u.s.r.)	409
5.3. Świadczenia i uprawnienia z ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników	410
6. Zbieg tytułów do ubezpieczeń (art. 5a, 5b i 5c u.u.s.r.)	411
6.1. Możliwość wyboru przez rolnika lub domownika prowadzącego pozarolniczą działalność gospodarczą kontynuowania ubezpieczenia rolniczego – warunki	411
6.2. Możliwość pozostania w ubezpieczeniu rolniczym osób wykonujących pracę na podstawie umowy agencyjnej, zleceniobiorców i członków rad nadzorczych (art. 5b u.u.s.r.)	414
6.3. Możliwość pozostania w ubezpieczeniu rolniczym stypendystów, osób pobierających świadczenie integracyjne, żołnierzy niezawodowych i osób odbywających służbę zastępczą (art. 5c u.u.s.r.)	415

7.	Świadczenia z ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników	415
7.1.	Jednorazowe odszkodowanie	415
	Wypadek przy pracy rolniczej (art. 11 u.u.s.r.)	418
7.2.	Zasiłek macierzyński (art. 35a i 35b u.u.s.r.)	419
7.3.	Zasiłek pogrzebowy (art. 35 u.u.s.r.)	419
7.4.	Zasiłek chorobowy (art. 14 u.u.s.r.)	420
7.5.	Emerytury rolnicze	421
	7.5.1. Emerytura w wieku podstawowym (art. 19 ust. 1 w zw. z art. 20 ust. 1 i 3 u.u.s.r.)	421
	7.5.2. Wcześniejsza emerytura rolnicza (art. 19 ust. 2 i 3 w zw. z art. 20 ust. 1–3 u.u.s.r.)	423
	7.5.3. Częściowa emerytura rolnicza	423
7.6.	Renty rolnicze z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym	424
	Całkowita niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym	426
7.7.	Renta rodzinna	428
7.8.	Wysokość rent i emerytur rolniczych	429
	7.8.1. Ustalanie części składkowej świadczenia	429
	7.8.2. Ustalanie części uzupełniającej	430
7.9.	Zbieg emerytur i rent	430
7.10.	Zawieszanie prawa do emerytury i renty rolniczej oraz wypłaty emerytur i rent rolniczych	432
7.11.	Zaprzestanie działalności rolniczej (art. 28 ust. 4 u.u.s.r.)	433
7.12.	Świadczenia przyznawane w drodze wyjątku (art. 55 ust. 1–2 u.u.s.r.)	435
8.	Pytania	435
	Literatura	437
	Skorowidz przedmiotowy	439